

تحلیل محتوای کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوره اول ابتدایی براساس میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اخلاقی

فاطمه منصوری بیریگ سفلی^۱، حسن صائمی^۲

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد آموزش ابتدایی، گروه علوم تربیتی، واحد آزادشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، آزادشهر، ایران

Email: fnseyedna@gmail.com

۰۹۱۱۶۳۵۶۲۳۲

۲. استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد آزادشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، آزادشهر، ایران

Email: saemi_61@yahoo.com

۰۹۱۲۲۳۱۸۷۲۰

چکیده

هدف تحقیق حاضر تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی دوره اول ابتدایی براساس مؤلفه‌های تربیت اخلاقی صورت گرفت. با توجه به ماهیت این پژوهش، روش آن توصیفی و از نوع تحلیل محتوا می‌باشد. جامعه آماری پژوهش، تعداد ۲ جلد کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی پایه دوم و سوم ابتدایی در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ می‌باشد. با توجه به محدود بودن جامعه آماری نمونه‌گیری انجام نگرفت و حجم نمونه برابر با جامعه آماری در نظر گرفته شد. داده‌های با استفاده از فرم تحلیل محتوا، طبقه‌بندی گردید و از آمار توصیفی و تحلیل‌های کیفی استفاده شد. یافته‌ها نشان داد در کتاب هدیه‌های آسمانی پایه دوم، ۱۰۱ واحد به مؤلفه‌های تربیت اخلاقی پرداخته شد که از این میان بیشترین میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اخلاقی مربوط به درس‌های ۷ و ۱۰ و ۱۹ با فراوانی ۷ بوده است و در نهایت کمترین فراوانی مربوط به درس‌های اول تا ۴ کتاب با فراوانی ۳ بوده است. همچنین در میان کتاب هدیه‌های آسمانی دوره دوم و سوم بیشترین توجه به مؤلفه‌های تربیت اخلاقی در پایه سوم بوده است. روند میزان توجه و تأکید به تربیت اخلاقی از پایه دوم به سوم سیر صعودی داشته و به میزان ۶۲ درصد افزایش یافته است. نیز نتایج حاصل از بیشترین توجه به مفاهیم تربیت اخلاقی در کتاب پایه سوم نشان داد که مؤلفه‌های اخلاق اجتماعی، اخلاق عمومی، اخلاق سیاسی و اخلاق اقتصادی به ترتیب رتبه اول تا چهارم را به خود اختصاص داده‌اند. از نظر میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اخلاقی، پایه سوم نسبت به پایه دوم در رده بالاتری قرار دارد.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، کتاب هدیه‌های آسمانی، تربیت اخلاقی

مقدمه

در برنامه درسی نظام‌های آموزشی متمرکز، بیشتر فعالیت‌ها در چارچوب کتاب درسی و محتوای آن صورت می‌گیرد. کتاب‌های درسی در تحقیقات آموزشی نقش محوری دارند، زیرا آنها «برنامه درسی مورد نظر» را نشان می‌دهند که در تقاطع بین دانش‌آموزان و نیروهای کلان جامعه، فرهنگ و سیاست قرار دارند (خوستیا، ۲۰۱۹). کتاب‌های درسی نیز از جمله پرکاربردترین فناوری‌های آموزشی در سراسر جهان هستند و در دسترس بودن و استفاده از آنها تأثیر مثبتی بر پیشرفت دانش‌آموزان دارد. اما، همانطور که می‌دانیم، کتاب‌های درسی بی‌طرف نیستند: محتوای آنها مورد بحث است و عدم تقارن قدرت و باورهای بدیهی فرهنگ زیربنایی را منعکس می‌کند (ایزگار، ۲۰۲۲). لذا یادگیری در این حوزه شامل

¹ Khusniyah

² Izgar

دومین کنفرانس ملی مطالعات خانوادگی و مدرسه

کسب حقایق و اطلاعات خاص است که شامل مفاهیم، نظریه‌ها و اصول، مهارت‌های شناختی، تصمیم‌گیری، حل مسئله و تفکر انتقادی است. همچنین کتاب‌های درسی ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی مشروع را به دانش‌آموزان منتقل می‌کنند و بر دیدگاه‌های دانش‌آموزان از مردم و قومیت‌های متفاوت از خودشان تأثیر می‌گذارند (التمریک^۱، ۲۰۱۸). صاحب نظران و پژوهشگران لازم است تا محتوای آموزشی دوره‌های تحصیلی را با توجه به نیازهای فراگیران مورد بررسی و تحلیل قرار دهند (رنج دوست، ۱۳۹۸). این بررسی‌ها و تحلیل‌ها به برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی کمک می‌کند تا در هنگام تهیه، تدوین یا انتخاب کتاب درسی برای دوره‌های تحصیلی، تصمیم‌های صحیحی را اتخاذ نمایند. نوعی از تحلیل که برای برنامه‌ریزان درسی، مؤلفان و تصمیم‌گیرندگان برنامه‌های درسی دوره تحصیلی بسیار مفید و ضروری است، «تحلیل محتوا» می‌باشد. این نوع تحلیل کمک می‌کند تا مفاهیم، اصول، نگرش‌ها، باورها و کلیه اجزای مطرح شده در قالب دروس کتاب مورد بررسی عملی قرار گیرد و با اهداف برنامه درسی، مقایسه و ارزشیابی شود (یارمحمدیان، ۱۳۹۷).

با توجه به این که محیط‌های آموزشی مرکز تغییرات، ارزش‌ها و افکار بدیع است و برنامه درسی به عنوان قلب نظام‌های آموزش محسوب می‌شود. لذا توجه به بحث تربیت اخلاقی در فرایند یاددهی - یادگیری مدرسه و فراگیر اهمیت ویژه‌ای دارد (افشین، ریحانی، دایی زاده و سلیمان پور عمران، ۱۳۹۵).

تربیت اخلاقی عبارت است از برانگیختن، فراهم ساختن و بکار بستن ساز و کارهای آموزشی و پرورشی در جهت دریافت گزاره‌های اخلاقی و شناختن و شناساندن فضایل و رذایل و زمینه‌سازی برای ایجاد نگرش و روی آوردن به اخلاق حسنه و تقید و پای‌بندی و عینیت دادن ارزش‌های اخلاقی به منظور رسیدن به سعادت و کمال جاودانه تربیت اخلاقی نام دارد. بر این اساس، در تربیت اخلاقی تلاش می‌شود با بهره‌گیری از دانش تعلیم و تربیت و یافته‌های تربیت، اهداف اخلاقی را عینیت بخشید (فیاض، ۱۳۹۹). تربیت اخلاقی و مولفه‌های آن یکی از مهمترین وظایف تعلیم و تربیت اسلامی است و دارای جایگاه بسیار والایی است. زیرا ایمان به وسیله‌ی اخلاق حفظ می‌شود و تأکید بر جهاد اکبر که همان جهاد با نفس است نیز دلیل این مطلب می‌باشد. مفهوم تربیت اخلاقی به تازگی در دنیا رایج شده و پیش از این، کاربرد مشهور و معروف آن، تهذیب نفس و تزکیه اخلاقی بوده است و به موجب ورود اندیشه‌های تربیتی متفکران غربی در جامعه اسلامی، اصطلاح تربیت اخلاقی نیز رفته‌رفته شهرت یافته است (سلحشوری، ۱۳۹۰). در همین راستا حجم عظیم بحث‌ها و مقالات و کتاب‌ها درباره‌ی اخلاق نیز، نشان از توجه و نیاز عمیق انسان امروزی به اخلاق است (محمودی حکمت، عارفی و فتحی و اجارگاه، ۱۳۹۸). بنابراین از آنجایی که عصرما، عصرچالش‌هاست، چالش‌هایی که حتی در ثابت-ترین بُعد وجودی انسان رخنه کرده و باعث تحول عمیق در آن شده است، لذا توجه به تربیت اخلاقی در آموزش و پرورش و محتوای کتاب‌های درسی مسئله‌ای گریزناپذیر و نیازمند بررسی‌های همه‌جانبه است (کلاگر، ۱۳۹۹).

در این میان کتاب‌های درسی یکی از مهم‌ترین منابع یادگیری در نظام‌های آموزشی هستند و مواد اصلی برنامه درسی مدارس را تشکیل می‌دهند. مطالعه و بررسی کتاب‌های درسی می‌تواند ارتباط بین برخی از مشکلات یادگیری دانش‌آموزان با برنامه درسی را آشکار نماید و کمک کند که مفاهیم برنامه درسی به شکل مناسبی در کتاب‌های درسی گنجانده شوند (امینون، عفت؛ زهرا شریفی پور، ۱۳۹۵) و از آنجایی که مطابق نظر کانت^۲، عمیق‌ترین، آخرین و عالی‌ترین سطح تربیت، تربیت اخلاقی است، معتقد است با انجام آن کار تعلیم و تربیت به پایان می‌رسد، بنابراین گنجانیدن مطالب اخلاقی در کتب درسی برای آموزش و پرورش، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (حیدرزاده و همکاران، ۱۳۹۷).

از طرفی مهم‌ترین دوره تحصیلی در تمام نظام‌های آموزشی و پرورشی جهان، دوره ابتدایی است، زیرا بیشترین شکل‌گیری شخصیت و رشد همه‌جانبه فرد، در این دوره صورت می‌گیرد. دوره ابتدایی، در رشد مفاهیم و معانی اموری که کودک در زندگی روزمره با آنها مواجه است، نقش مهمی بر عهده دارد. این دوره دوام بخش تکوین شناختی، زیستی و اجتماعی کودک می‌باشد و دوره‌ای است که در آن، فرصت و موقعیت مناسبی برای تحصیل، تربیت و یادگیری

¹ Al-Tamarik

² Immanuel Kant (1724-1804)

دومین کنفرانس ملی مطالعات خانوادگی و مدرسه

شیوه ارتباط صحیح با دیگران برای کودک فراهم می‌گردد و استعدادهاى هر کودک به تدریج شکوفا می‌شود (عظمی، ۱۴۰۱). بر همین اساس نیز متخصصان تعلیم و تربیت در هر جامعه‌ای اعتقاد دارند که شکوفایی و سعادت و رشد اجتماع به کمک نظام تربیتی مترقی، علمی و سالم حاصل می‌گردد. چنین امکانی هنگامی فراهم خواهد شد که دست اندرکاران نظام آموزشی جهت دست یابی به این مهم به برنامه‌ریزی سنجیده آموزشی و درسی اقدام نمایند در همین راستا محتوای برنامه‌های درسی در برگزیده اساسی‌ترین خط‌مشی‌های اجرایی برای نیل به هدف‌های تعلیم و تربیت هستند (پورظهیر، ۱۳۹۵). در واقع اگر بخواهیم خط‌مشی‌های اساسی کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی را در زمینه چگونگی برخورداری از مولفه‌های تربیت اخلاقی بازشناسی کنیم، باید به کتاب‌های درسی مربوطه مراجعه کنیم؛ زیرا در نظام تربیت رسمی و عمومی ایران، بیشتر تجربه‌ها و فرصت‌های تربیتی در چارچوب کتاب درسی ارائه، و بیشترین فعالیت‌ها و تجربه آموزشی دانش‌آموز و معلم بر محور آن سازماندهی می‌شود (شربتی، ۱۴۰۱).

کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی، دانش‌آموزان را در معرض عقاید و افکار گوناگون قرار می‌دهند. از این‌رو این کتاب‌ها با هدف آشنایی دانش‌آموزان با مفاهیم دینی و ایجاد نگرش و باور مذهبی در آنان، جزء اساسی‌ترین دروس دوره ابتدایی در زمینه بهبود تربیت اخلاقی و مولفه‌های آن به شمار می‌روند (پورظهیر، ۱۳۹۵). اما نتیجه پژوهش‌های بسیاری که در این زمینه انجام شده است نشان می‌دهند که برای رسیدن به این مهم راهی طولانی در پیش است. از جمله‌ی این تحقیقات می‌توان به نجفی و دهقان کاور (۱۳۹۹) اشاره کرد که به بررسی تحلیل کیفی کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی بر مبنای مؤلفه‌های اخلاق الهی پرداختند. یافته‌ها نشان داد کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی در حد مطلوبی به سطوح و مؤلفه‌های اخلاق الهی پرداخته‌اند اما دچار فقر تکنیکی انتخاب و سازمان‌دهی محتوا همچون «فقدان هماهنگی افقی و عمودی بین درسی و بین کتابی، همپوشانی و تکرار مفاهیم اخلاقی، کم‌توجهی به عنصر عقلانیت، دارا بودن رنگ و بوی دخترانه و نادید گرفتن ویژگی‌های شناختی، تحولی و جنسیتی پسران، بیان ناسازوار عذاب‌های گناه برای اهل جهنم، ماندن در فضای روستایی و طبیعت‌گرایانه» هستند. همچنین غلام‌پور و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی در مورد تحلیل محتوای کتب هدیه‌های آسمانی دوره دوم ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های تربیت اخلاقی نشان دادند که به طور نامتعادل به این مؤلفه‌ها در کتاب‌های پایه‌های مذکور پرداخته شده است. آموزش همکاری و راهکارهای حفظ دوستی، دارای بیشترین فراوانی و آموزش به کارگیری معیارهای عقلانی و دینی در ارزیابی و توانایی تصمیم‌گیری، در موقعیت‌های اخلاقی دارای کمترین فراوانی می‌باشد. افکاری (۱۳۹۳) به تحلیل محتوای کتاب‌های درسی قرآن، هدیه‌های آسمان، بخوانیم، بنویسیم و مطالعات اجتماعی پایه‌های اول تا پنجم دوره ابتدایی پرداخته و این کتاب‌ها را از نظر وضعیت و جایگاه مولفه‌های رویکرد‌های تربیت اخلاقی معاصر بررسی و نقد کرده و دریافت که در این کتاب‌ها به مسئله تربیت اخلاقی به طور جدی و علمی پرداخته نشده است. همچنین بیشتر مطالب به شکل پند و اندرز ارائه شده و برای ارتباط مولفه‌های اخلاقی با زندگی روزمره دانش‌آموزان فعالیت‌های پیش‌بینی نشده است. نتیجه برخی دیگر از پژوهش‌ها نشان از توجه کم به مؤلفه‌های تربیت اخلاقی دارد از جمله کمالی و همکاران (۱۳۹۶) در بررسی جایگاه تربیت اخلاقی در محتوای کتب درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی نشان دادند که بیشترین توجه، به مولفه احترام با ۴۹ درصد بوده است و کمترین میزان توجه به مولفه صداقت بوده است در بین پایه‌های دوم تا ششم دوره ابتدایی، در پایه دوم بیش از سایر پایه‌ها به مولفه‌های تربیت اخلاقی پرداخته شده است و کمترین میزان توجه در پایه‌های چهارم و ششم می‌باشد.

از آنجا که دوره ابتدایی بهترین فرصت برای تربیت اخلاقی دانش‌آموزان است، میتوان به سهولت مطالب و نکات اخلاقی پیچیده را به صورت عینی در قالب داستان‌ها، تمثیل‌ها و اشعار ساده به دانش‌آموزان آموزش داد. بنابراین برنامه‌ریزی در محتوای این کتابها بسیار مهم و حساس است. در ایران بیشتر فعالیت‌های آموزشی در چارچوب کتاب‌های درسی صورت می‌گیرند و اکثر تجربه‌های آموزشی دانش‌آموزان و معلمان، بر محور آن سازماندهی می‌شوند و کتاب درسی نماد برنامه درسی رسمی و یکی از مهمترین منابع یادگیری دانش‌آموزان در طول نظام آموزشی است (عظیمی،

دومین کنفرانس ملی مطالعات خانوادہ و مدرسہ

۱۴۰۱). با تحلیل محتوای کتاب های درسی، نقاط قوت و ضعف محتوا آشکارتر میشود و ضرورت ایجاد یک برنامه استاندارد و سازمان یافته، بیشتر احساس می شود. به همین دلیل اهمیت کتاب های درسی تنها از جنبه ابزار آموزشی مطرح نیست، بلکه کاربرد گسترده آنها در مدارس، دانش آموزان را در معرض عقاید، ایده ها و افکار گوناگونی قرار می دهند و می توانند به مثابه ابزاری اولیه برای شکل دهی به نگرش ها و رفتارها عمل کنند (طهماسبور، بنی هاشم، کالیبار و گلچین، ۲۰۱۷). از آنجایی که تربیت اخلاقی و مولفه های آن در جامعه یکی از اساسی ترین نیازهای فرد و جامعه است و از طرفی در کتاب های هدیه های آسمان دوره اول ابتدایی نیز یکی از مهمترین اهداف تربیت اخلاقی دانش آموزان است، لذا در این پژوهش بر آن شدیم تا با توجه حساسیت موضوع تربیت اخلاقی این موضوع را در دانش آموزان مورد بررسی قرار دهیم چراکه تربیت اخلاقی در جهان معاصر بسیار مهم دانسته شده تا جایی که بسیاری از دانشوران تعلیم و تربیت در مغرب زمین، قرن بیستم را قرن تربیت اخلاقی نامیده اند. در جوامع دینی و مذهبی مانند ایران نیز تربیت اخلاقی عامل تأثیرگذار در سعادت فردی و اجتماعی دانسته شده و فقدان آن پیامدهای ناگواری برای سلامت اخلاقی و بقای افراد جامعه در پی دارد؛ بر همین اساس تحقیق حاضر در پی پاسخگویی به این سوال است که میزان توجه به مؤلفه های تربیت اخلاقی در کتاب های هدیه های آسمان پایه دوم و سوم ابتدایی تا چه حد است؟

مواد و روش

روش تحقیق، جامعه آماری، حجم، نمونه آماری و روش نمونه گیری: با توجه به ماهیت این پژوهش که به دنبال تحلیل محتوای کتاب هدیه های آسمان پایه دوم و سوم ابتدایی می باشد، روش آن توصیفی و از نوع تحلیل محتوا می باشد. جامعه آماری پژوهش، تعداد ۳ جلد کتاب های درسی هدیه های آسمانی پایه دوم و سوم ابتدایی در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ می باشد. با توجه به محدود بودن جامعه آماری نمونه گیری انجام نگرفت و حجم نمونه برابر با جامعه آماری در نظر گرفته شد.

ابزار پژوهش: مولفه های تربیت اخلاقی، از واحد تحلیل، مضمون استفاده خواهد شد. به این صورت که ابتدا فهرست واریسی نسبتاً کوتاه تنظیم شد، دوم این که در این فهرست هر یک از مواد یا سنجه های مورد ارزشیابی به طور کاملاً روشن بیان شد، سوم این که هر مولفه در نظر گرفته شده تنها بر یک رفتار و یا یک ویژگی قابل مشاهده تأکید داشت، همچنین فقط ویژگی های مهم در فهرست واریسی منظور شد و نیز سنجه های فهرست واریسی به گونه ای تنظیم شد که کل فهرست را بتوان به سادگی مورد استفاده قرار داد و بررسی و تحلیل محتوای کتاب های هدیه های آسمانی پایه دوم و سوم ابتدایی به ترتیب زیر اجرا گردید:

الف- مطالعه مبانی علمی و مفاهیم مرتبط با مولفه های تربیت اخلاقی: در این مرحله مبانی علمی و مفاهیم و نظریه های مربوط با تربیت اخلاقی در کتاب های درسی هدیه های آسمانی دوره دوم و سوم ابتدایی مورد بررسی قرار گرفت.

ب- ساخت فهرست واریسی و تهیه فرم تحلیل محتوا: در این مرحله با توجه به مبانی علمی و هدف های تحقیق، فهرست واریسی تحلیل محتوا ساخته خواهد شد که این فرم در برگزیده ۴ مولفه اصلی تربیت اخلاقی است (جدول ۱).

جدول ۱: تفکیک مولفه های و شاخص های مرتبط با تربیت اخلاقی در کتاب هدیه های آسمانی پایه دوم - سوم ابتدایی

مؤلفه ها	شاخص ها
مؤلفه اخلاق اجتماعی	رعایت حقوق دیگران
	دیدار خویشاوندان

امانتداری و درستکاری	
صبر و شجاعت	
فداکاری	
احساس تعلق به هویت جمعی و حفظ آن	
نظم و ترتیب صحیح اجتماعی،	
توجه به اخلاق حاکمان و فرمانبرداران، روحیه فضیلت خواهی	مؤلفه اخلاق سیاسی
ادراک رفتارهای سیاسی	
راستگویی و صداقت	
وفای به عهد و مهربانی با نیازمندان	
احترام به هم نوعان	مؤلفه اخلاق عمومی
ایثار و از خودگذشتگی	
پای بندی به دستورات اخلاقی و هنجاری جامعه	
همکاری جمعی	
ساده پوشی	
استفاده درست دانش آموزان از لوازم خود	مؤلفه اخلاق اقتصادی
کمک به نیازمندان	
پس انداز برای آینده	

محقق جهت تهیه و تولید یک فهرست واریسی خوب بر اساس مولفه اصلی شناسایی شده تربیت اخلاقی با کمک معلمین آموزش دهنده کتاب های هدیه های آسمانی رعایت سه نکته را مورد توجه قرار داد: اول اینکه هر یک از انتظارات خود را در زمینه آموزشی یا سایر زمینه ها تهیه نموده به گونه ای که به تحقق این انتظارات بیانجامد؛ در مرحله بعد فعالیتها و شواهد تحقق انتظار آموزشی ملاک مورد نظر، به صورت عبارت ها و جملات کوتاه ولی واضح و قابل مشاهده نوشته شد و سوم اینکه ترتیب زمانی مواد و سنجه های فهرست واریسی رعایت خواهد شد.

روایی و پایایی: برای تعیین روایی فهرست واریسی تحلیل محتوا، از روش روایی صوری، محتوایی و نظر متخصصان استفاده شد. به این ترتیب که فرم اولیه تحلیل محتوای کتاب های هدیه های آسمانی پایه دوم- سوم ابتدایی از لحاظ توجه به مؤلفه های مورد بحث در اختیار چند نفر از اساتید (رشته های الهیات، علوم قرآنی و علوم تربیتی) برای تغییر و یا اصلاح قرار گرفت. همچنین برای تأمین پایایی ابزار اندازه گیری از فرمول ویلیام اسکات^۱ (۱۹۹۵) استفاده شد (اسکات، ۲۰۱۲). بدین صورت که فرم تحلیل محتوا در اختیار پنج نفر از صاحب نظران این رشته (اساتید رشته های الهیات، علوم قرآنی و علوم تربیتی) قرار خواهد گرفت و مقدار ضریب توافق آنها بدست خواهد آمد.

روش تجزیه و تحلیل آماری: در این مرحله داده های حاصل از فرم تحلیل محتوا، طبقه بندی شد و از آمار توصیفی (جدول فراوانی، درصد و میانگین) و تحلیل های کیفی استفاده شد.

یافته های تحقیق

برای پاسخ به سوالات تحقیق ابتدا دو کتاب هدیه های آسمانی پایه دوم و سوم ابتدایی در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ به طور کامل (شامل متن درس ها، تصویر، تمرین ها و پرسشها) مورد بررسی محتوایی قرار گرفت و فراوانی داده

¹ Wiliam Sccot

دومین کنفرانس ملی مطالعات خانوادہ و مدرسہ

های مشاهده شده به صورت توصیفی و نیز در قالب جداول و نمودارهای آماری ثبت گردید. به طور خلاصه به منظور پاسخگویی به سوالات تحقیق حاضر مراحل ذیل طی شده است:

مرحله اول: خواندن کلیه دروس کتاب‌های هدیه آسمانی پایه دوم و سوم ابتدایی و بررسی کلیه مفاهیم تربیت اخلاقی آن‌ها.

مرحله دوم: خواندن کلیه دروس، تشخیص و استخراج مفاهیم و نشانه گذاری آن‌ها، جمع آوری داده‌ها بر حسب کدهای مورد نظر و تهیه جداول آماری.

مرحله سوم: دسته‌بندی موضوعی مفاهیم بر اساس همگرایی مطالب و هماهنگی درونی آن‌ها به ۴ شاخصه در هریک از پایه‌های فوق الذکر، توزیع داده‌ها در هر شاخصه. تنظیم جداول برای هر پایه و رسم نمودارهای مربوط.

مرحله چهارم: تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای مقادیر مربوط به مفاهیم تربیت اخلاقی در کتاب هدیه‌های آسمانی پایه دوم و سوم ابتدایی.

مرحله پنجم: بعد از تجزیه و تحلیل مفاهیم کل پایه‌ها و مقادیر بدست آمده از آن، مؤلفه‌ها براساس رتبه‌بندی مشخص می‌شوند.

جدول ۲: بررسی کتاب هدیه‌های آسمانی پایه دوم ابتدایی بر اساس مولفه‌های تربیت اخلاقی

عنوان درس	اخلاق اجتماعی		اخلاق سیاسی		اخلاق عمومی		اخلاق اقتصادی		جمع	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
۱. هدیه‌های خدا	۳٪	۱	-	-	۷٪	۲	-	-	۳٪	۳
۲. پرندگان چه می‌گویند	۶٪	۲	-	-	۴٪	۱	-	-	۳٪	۳
۳. خاطره ماه	۳٪	۱	-	-	۷٪	۲	-	-	۳٪	۳
۴. مهربان‌تر از مادر	۶٪	۲	-	-	۴٪	۱	-	-	۳٪	۳
۵. می‌خواهم وضو بگیرم	۶٪	۲	۵/۵٪	۱	۴٪	۱	-	-	۴٪	۴
۶. پیامبران خدا	۳٪	۱	۱۱٪	۲	۴٪	۱	۴/۵٪	۱	۵٪	۵
۷. مهمان کوچک	۶٪	۲	۵/۵٪	۱	۷٪	۲	۹٪	۲	۷٪	۷
۸. جشن میلاد	۳٪	۱	۵/۵٪	۱	۴٪	۱	۴/۵٪	۱	۴٪	۴
۹. اهل بیت پیامبر	۳٪	۱	۱۱٪	۲	۴٪	۱	۴/۵٪	۱	۵٪	۵
۱۰. خانواده مهربان	۶٪	۲	۵/۵٪	۱	۷٪	۲	۹٪	۲	۷٪	۷
۱۱. نماز بخوانیم	۶٪	۲	۵/۵٪	۱	۴٪	۱	۹٪	۲	۶٪	۶
۱۲. پدر مهربان	۳٪	۱	۱۱٪	۲	۷٪	۲	۴/۵٪	۱	۶٪	۶
۱۳. بهترین دوست	۶٪	۲	۵/۵٪	۱	۴٪	۱	۴/۵٪	۱	۵٪	۵
۱۴. دعای باران	۶٪	۲	۵/۵٪	۱	۷٪	۲	۴/۵٪	۱	۶٪	۶
۱۵. بچه‌ها سلام	۸٪	۳	۵/۵٪	۱	۴٪	۱	۹٪	۲	۶٪	۶
۱۶. طبیعت زیبا	۶٪	۲	-	-	-	-	۹٪	۲	۴٪	۴
۱۷. وقت نماز	۸٪	۳	۵/۵٪	۱	۴٪	۱	۴/۵٪	۱	۶٪	۶
۱۸. راه خوشبختی	۳٪	۱	۵/۵٪	۱	۴٪	۱	۴/۵٪	۱	۴٪	۴
۱۹. جشن بزرگ	۶٪	۲	۵/۵٪	۱	۷٪	۲	۹٪	۲	۷٪	۷
۲۰. در کنار سفره	۶٪	۲	۵/۵٪	۱	۶٪	۱	۴/۵٪	۱	۶٪	۵

۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۲۲	۱۰۰	۲۶	۱۰۰	۱۸	۱۰۰	۳۴	جمع
-----	-----	-----	----	-----	----	-----	----	-----	----	-----

در بررسی درس به درس محتوای کتاب هدیه های آسمانی پایه دوم ابتدایی با توجه به مسأله تربیت اخلاقی نتایج بدست آمده مطابق جدول (۲) می باشد. در مجموع می توان گفت در کتاب هدیه های آسمانی پایه دوم ابتدایی ۱۰۱ واحد به مولفه های تربیت اخلاقی پرداخته شده است که از این میان بیشترین میزان توجه به مولفه های تربیت اخلاقی مربوط به درس های ۷ و ۱۰ و ۱۹ با فراوانی ۷ بوده است. و در نهایت کمترین فراوانی مربوط به درس های اول تا ۴ کتاب با فراوانی ۳ بوده است.

جدول ۳: سیاهه فراوانی و درصد تحلیل محتوای کتاب هدیه های آسمانی پایه دوم بر اساس مولفه های تربیت اخلاقی

مؤلفه ها	مصادیق	فراوانی	درصد	جمع فراوانی	جمع درصد
مؤلفه اخلاق اجتماعی	رعایت حقوق دیگران	۸	۸٪	۳۴	۳۴٪
	دیدار خویشاوندان	۵	۵٪		
	امانتداری و درستکاری	۹	۹٪		
	صبر و شجاعت	۵	۵٪		
	فداکاری	۴	۴٪		
	احساس تعلق به هویت جمعی و حفظ آن	۳	۳٪		
مؤلفه اخلاق سیاسی	نظم و ترتیب صحیح اجتماعی،	۹	۹٪	۱۸	۱۸٪
	توجه به اخلاق حاکمان و فرمانبرداران	۵	۵٪		
	روحیه فضیلت خواهی	۳	۳٪		
	ادراک رفتارهای سیاسی	۱	۱٪		
مؤلفه اخلاق عمومی	راستگویی و صداقت	۷	۸٪	۲۶	۲۶٪
	وفای به عهد و مهربانی با نیازمندان	۳	۳٪		
	احترام به هم نوعان	۵	۵٪		
	ایثار و از خودگذشتگی	۲	۲٪		
	پای بندی به دستورات اخلاقی وهنجاری جامعه	۵	۵٪		
	همکاری جمعی	۴	۴٪		
مؤلفه اقتصادی	ساده پوشی	۴	۴٪	۲۲	۲۲٪
	استفاده درست دانش آموزان از لوازم خود	۸	۸٪		
	کمک به نیازمندان	۷	۷٪		
	پس انداز برای آینده	۳	۳٪		
کل واحدها	-	-	-	۱۰۰	۱۰۰

با توجه به داده های درج شده در جدول (۳)، می توان گفت که ۳۴ درصد از محتوای کل کتاب هدیه های آسمانی پایه دوم در ارتباط با مولفه اخلاق اجتماعی، ۱۸ درصد مربوط به مولفه اخلاق سیاسی، ۲۷ درصد مربوط به مولفه اخلاق سیاسی و ۲۲ درصد مربوط به مولفه اخلاق اقتصادی می باشد.

دومین کنفرانس ملی مطالعات خانواده و مدرسه

جدول ۴: بررسی کتاب هدیه های آسمانی پایه سوم ابتدایی بر اساس مولفه های تربیت اخلاقی

عنوان درس	اخلاق اجتماعی		اخلاق سیاسی		اخلاق عمومی		اخلاق اقتصادی		جمع
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
آستین های خالی	۵٪	۶	۷٪	۵	۷٪	۸	۳٪	۴	۲۱٪
غروب یک روز بهاری	۳٪	۴	۳٪	۲	۱/۸٪	۲	۰/۷٪	۱	۹/۵٪
همیشه با من	۴٪	۵	۵٪	۴	۳/۷٪	۴	۰/۷٪	۱	۱۳/۵٪
در کاخ نمروذ	۵٪	۶	۵٪	۴	۲/۸٪	۳	۱٪	۲	۱۳/۸٪
روز دهم	۶٪	۷	۴٪	۳	۳/۷٪	۴	۳٪	۴	۱۶/۷٪
بانوی مهربان	۴٪	۵	۴٪	۳	۲/۸٪	۳	۲٪	۳	۱۲/۸٪
بوی بهشت	۶٪	۷	۴٪	۳	۳/۷٪	۴	۳٪	۴	۱۶/۷٪
جشن تکلیف	۷٪	۹	۴٪	۳	۹/۳٪	۱۰	۱٪	۲	۲۰/۳٪
گفتگو با خدا	۶٪	۸	۷٪	۵	۴/۶٪	۵	۲٪	۳	۱۹/۶٪
ماه مهمانی خدا	۸٪	۱۰	۴٪	۳	۱۰٪	۱۱	۵٪	۷	۲۷٪
عید مسلمانان	۷٪	۹	۸٪	۶	۴/۶٪	۵	۶٪	۸	۲۵/۶٪
سخن آسمانی	۳٪	۴	۴٪	۳	۴/۶٪	۵	۵٪	۶	۱۶/۶٪
انتخاب پروانه	۴٪	۵	۴٪	۳	۵/۶٪	۶	۳٪	۴	۱۶/۶٪
ام اییها	۵٪	۶	۷٪	۵	۴/۶٪	۵	۱٪	۲	۱۷/۶٪
همسفر ناشناس	۳٪	۴	۳٪	۲	۷٪	۷	۱٪	۲	۱۴٪
داناترین مردم	۴٪	۵	۴٪	۳	۵/۶٪	۶	۲٪	۳	۱۵/۶٪
خواب شیرین	۶٪	۷	۷٪	۵	۸/۴٪	۹	۱٪	۲	۲۳/۴٪
آینه سخنگو	۶٪	۸	۷٪	۵	۳/۷٪	۴	۰/۷٪	۱	۱۶/۸٪
گندم از گندم بروید	۶٪	۸	۳٪	۲	۱/۸٪	۲	۲٪	۳	۱۲/۸٪
باغ همیشه بهار	۴٪	۵	۴٪	۳	۳/۷٪	۴	۱٪	۲	۱۲/۷٪
جمع	۱۰۰	۱۲۱	۷۲	۱۰۰	۱۰۷	۱۰۰	۱۲۸	۱۰۰	۴۲۸

با توجه به جدول (۴) در مجموع می توان گفت در کتاب هدیه های آسمانی پایه سوم ابتدایی ۴۲۸ واحد به مولفه های تربیت اخلاقی پرداخته شده است که از این میان بیشترین میزان توجه به مولفه های تربیت اخلاقی مربوط به درس های ۱۰، ۱۱، ۱۷ به ترتیب با درصد فراوانی ۲۷/۶، ۲۵/۶ و ۲۳/۴ درصد بوده است. و در نهایت کمترین فراوانی مربوط به درس دوم و بیستم به ترتیب با درصد فراوانی ۹/۵ و ۱۲/۷ درصد بوده است.

جدول ۵: سیاهه فراوانی و درصد تحلیل محتوای کتاب هدیه های آسمانی پایه سوم بر اساس مولفه های تربیت اخلاقی

مولفه ها	مصادیق	فراوانی	درصد	جمع فراوانی	جمع درصد
مؤلفه اخلاق اجتماعی	رعایت حقوق دیگران،	۲۲	۵/۱٪	۱۲۱	۲۸/۲۷٪
	دیدار خویشاوندان	۲۰	۴/۶٪		
	امانتداری و درستکاری	۲۸	۶/۱۵٪		

		٪۵/۱	۲۲	صبر و شجاعت	
		٪۲/۸	۱۲	فداکاری	
		٪۳/۹	۱۷	احساس تعلق به هویت جمعی و حفظ آن	
٪۱۶/۸	۷۲	٪۸/۱	۳۵	نظم و ترتیب صحیح اجتماعی	مؤلفه اخلاق سیاسی
		٪۳/۵	۱۵	توجه به اخلاق حاکمان و فرمانبرداران،	
		٪۳	۱۳	روحیه فضیلت‌خواهی	
		٪۲/۱	۹	ادراک رفتارهای سیاسی	
٪۲۵	۱۰۷	٪۵/۸	۲۵	راستگویی و صداقت	مؤلفه اخلاق عمومی
		٪۶/۷	۲۹	وفای به عهد و مهربانی با نیازمندان	
		٪۲/۳	۱۰	احترام به هم نوعان	
		٪۱/۸	۸	ایثار و از خودگذشتگی	
		٪۶/۵	۲۸	پای‌بندی به دستورات اخلاقی و هنجاری جامعه	
		٪۱/۶	۷	همکاری جمعی	
٪۳۰	۱۲۸	٪۴/۲	۱۸	ساده پوشی	مؤلفه اقتصادی
		٪۱۹/۱	۸۲	استفاده درست دانش آموزان از لوازم خود	
		۳/۲	۱۴	کمک به نیازمندان	
		۳/۲	۱۴	پس‌انداز برای آینده	
۱۰۰	۴۲۸	-	-	-	کل واحدها

با توجه به داده‌های درج شده در جدول (۵)، در پاسخ به سوال دوم پژوهش می‌توان گفت که ۲۸/۲۷ درصد از محتوای کل کتاب هدیه‌های آسمانی پایه سوم در ارتباط با مؤلفه اخلاق اجتماعی، ۱۶/۸ درصد مربوط به مؤلفه اخلاق سیاسی، ۲۵ درصد مربوط به مؤلفه اخلاق عمومی و ۳۰ درصد مربوط به مؤلفه اخلاق اقتصادی می‌باشد.

جدول ۶: میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اخلاقی در کتب هدیه‌های آسمانی پایه دوم و سوم ابتدایی در مقایسه با یکدیگر

پایه	اخلاق اجتماعی		اخلاق سیاسی		اخلاق عمومی		اخلاق اقتصادی		جمع	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
دوم	۳۴	۳۴	۱۸	۱۸	۲۶	۲۶	۲۲	۲۲	۱۰۰	۱۰۰
سوم	۲۸/۳	۷۲	۱۶/۸	۷۲	۲۵	۱۰۷	۲/۸	۱۲	۱۰۰	۴۲۸
جمع	۶۲/۳	۹۰	۳۴/۸	۱۳۳	۵۱	۱۳۳	۲۴/۸	۳۴	۱۰۰	۵۲۸

با توجه به جدول (۶) می‌توان نتیجه گرفت که در میان کتاب هدیه‌های آسمانی دوره دوم و سوم بیشترین توجه به مؤلفه‌های تربیت اخلاقی در پایه سوم بوده است. روند میزان توجه و تأکید به تربیت اخلاقی از پایه دوم به سوم سیر صعودی داشته و به میزان ۶۲ درصد افزایش یافته است. به گونه‌ای که از مجموع محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه دوم ۱۰۰ واحد (۱۹ درصد از کل محتوا) و از مجموع محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه سوم ۴۲۸ واحد (۸۱ درصد از کل محتوا) مرتبط با تربیت اخلاقی هستند.

دومین کنفرانس ملی مطالعات خانوادگی و مدرسه

جدول ۷: رتبه بندی کتاب‌های هدیه‌های آسمانی پایه دوم و سوم بر اساس مولفه‌های تربیت اخلاقی

پایه	اخلاق اجتماعی		اخلاق سیاسی		اخلاق عمومی		اخلاق اقتصادی		جمع
	رتبه	فراوانی	رتبه	فراوانی	رتبه	فراوانی	رتبه	فراوانی	
دوم	دوم	۳۴	دوم	۱۸	دوم	۲۶	دوم	۲۲	۱۰۰
سوم	اول	۱۲۱	اول	۷۲	اول	۱۰۷	اول	۱۲	۴۲۸
جمع	اول	۱۵۵	سوم	۹۰	دوم	۱۳۳	چهارم	۳۴	۵۲۷

همانطور که در جدول (۷) ملاحظه می‌گردد، بیشترین توجه به مفاهیم تربیت اخلاقی در کتاب پایه سوم صورت گرفته است. که در این میان مولفه‌های اخلاق اجتماعی رتبه اول، اخلاق عمومی رتبه دوم، اخلاق سیاسی رتبه سوم و اخلاق اقتصادی رتبه چهارم را به خود اختصاص داده‌اند. از نظر میزان توجه به مولفه‌های تربیت اخلاقی، پایه سوم نسبت به پایه دوم در رده بالاتری قرار دارد.

جدول ۸: میزان فراوانی و درصد محتوای مرتبط و غیرمرتبط با تربیت اخلاقی در محتوای کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوره دوم و سوم ابتدایی

پایه	پایه دوم		پایه سوم		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
توجه به تربیت اخلاقی	۱۰۰	٪۱۶/۶	۴۲۸	٪۴۸	۵۲۸	٪۳۵/۳
عدم توجه به تربیت اخلاقی	۵۰۱	٪۸۳/۴	۴۶۷	٪۵۲	۹۶۸	٪۶۴/۷
کل	۶۰۱	۱۰۰	۸۹۷	٪۱۰۰	۱۴۹۶	٪۱۰۰

همانگونه که داده‌های درج شده در جدول (۸) نشان می‌دهد، از مجموع متون، تصاویر و تمرین‌های تشکیل دهنده محتوای کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوره دوم و سوم ابتدایی (۱۴ واحد) ۳۵/۳ درصد بر مولفه‌های تربیت اخلاقی توجه داشتند و ۶۴/۷ درصد توجهی به مولفه‌های تربیت اخلاقی نداشتند. و میزان توجه به تربیت اخلاقی و مولفه‌های آن در کتب پایه سوم بیشتر از پایه دوم بود.

نتایج و بحث

یافته‌ها نشان می‌دهد در کتاب هدیه‌های آسمانی پایه دوم ابتدایی ۱۰۱ واحد به مولفه‌های تربیت اخلاقی پرداخته شده است که از این میان بیشترین میزان توجه به مولفه‌های تربیت اخلاقی مربوط به درس‌های ۷ و ۱۰ و ۱۹ با فراوانی ۷ بوده است و در نهایت کمترین فراوانی مربوط به درس‌های اول تا ۴ کتاب با فراوانی ۳ بوده است. ۳۴ درصد از محتوای کل کتاب هدیه‌های آسمانی پایه دوم در ارتباط با مولفه اخلاق اجتماعی، ۱۸ درصد مربوط به مولفه اخلاق سیاسی، ۲۷ درصد مربوط به مولفه اخلاق سیاسی و ۲۲ درصد مربوط به مولفه اخلاق اقتصادی می‌باشد. همچنین در مورد محتوای کل کتاب هدیه‌های آسمانی پایه سوم ۲۸/۲۷ درصد در ارتباط با مولفه اخلاق اجتماعی، ۱۶/۸ درصد مربوط به مولفه اخلاق سیاسی، ۲۵ درصد مربوط به مولفه اخلاق عمومی و ۳۰ درصد مربوط به مولفه اخلاق اقتصادی می‌باشد. بنابراین رتبه بندی این ۴ مولفه در پایه دوم ابتدایی به صورت ۱. اخلاق اجتماعی، ۲. اخلاق عمومی، ۳. اخلاق اقتصادی، ۴. اخلاق سیاسی و در پایه سوم به صورت ۱. اخلاق اقتصادی، ۲. اخلاق اجتماعی، ۳. اخلاق عمومی و ۴. اخلاق سیاسی

قرار می‌گیرند. این یافته‌های پژوهش با یافته‌های مظفری (۱۳۹۹) همسو می‌باشد، وی نشان داد که در کتب درسی مورد بررسی، اخلاق سیاسی از بیشترین میزان و اخلاق اجتماعی از کمترین میزان توجه برخوردار می‌باشد.

در کتاب هدیه‌های آسمانی پایه دوم، در میان واحدهای مرتبط با اخلاق اجتماعی «امانتداری و درستکاری» با فراوانی ۹ (پایه دوم) و فراوانی ۲۸ (پایه سوم)، رعایت حقوق دیگران با فراوانی ۸ (پایه دوم) و فراوانی ۲۲ (پایه سوم)، دیدار خویشاوندان و صبر و شجاعت با فراوانی ۵ (پایه دوم) و فراوانی ۲۲ (پایه سوم) به ترتیب در رتبه‌های اول تا سوم قرار دارند. در میان واحدهای مرتبط با اخلاق سیاسی، نظم و تربیت صحیح اجتماعی با فراوانی ۹ (پایه دوم) و فراوانی ۲۵ (پایه سوم)، توجه به اخلاق حاکمان و فرمانبرداران با فراوانی ۵ (پایه دوم) و فراوانی ۱۵ (پایه سوم)، روحیه فضیلت جویی با فراوانی ۳ (پایه دوم) و فراوانی ۱۳ (پایه سوم) به ترتیب در رتبه‌های اول تا سوم قرار دارند. در میان واحدهای اخلاق عمومی در پایه دوم، راستگویی و صداقت با فراوانی ۷، احترام به هموعان و پایبندی به دستورات اخلاقی و هنجاری جامعه با فراوانی ۵ و در پایه سوم، وفای به عهد و مهربانی با نیازمندان با فراوانی ۲۹ و پایبندی به دستورات اخلاقی و هنجاری جامعه با فراوانی ۲۸ و راستگویی و صداقت با فراوانی ۲۵ به ترتیب در رتبه‌های اول تا سوم قرار دارند. در میان واحدهای اخلاق اقتصادی در پایه دوم، استفاده درست دانش‌آموزان از لوازم خود با فراوانی ۸، کمک به نیازمندان با فراوانی ۷، و در پایه سوم استفاده درست دانش‌آموزان از لوازم خود با فراوانی ۸۲، ساده پوشی با فراوانی ۱۸ به ترتیب در رتبه‌های اول تا دوم قرار دارند. این یافته پژوهش همسو با یافته‌های نجفی و دهقان کاور (۱۳۹۹) می‌باشد چراکه آنها نشان دادند در کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی به مؤلفه‌های اخلاق در حد متوسط پرداخته شده است و نا همسو با یافته‌های پژوهش افکاری (۱۳۹۳) می‌باشد زیرا از دیدگاه آنها بیشتر مطالب کتاب به شکل پند و اندرز ارائه شده و برای ارتباط مؤلفه‌های اخلاقی با زندگی روزمره دانش‌آموزان فعالیت‌پیش‌بینی نشده است. و نیز این یافته‌های پژوهش همسو با یافته‌های نجفی و دهقان کاور (۱۳۹۹) می‌باشد مبنی بر اینکه در کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی به مبنای مؤلفه‌های اخلاق در حد متوسط پرداخته شده است. همچنین نتیجه این تحقیق با یافته‌های مک دونالد (۲۰۱۴) نیز همسو می‌باشد، وی نشان داد تحلیل محتوای متون دینی در معنویت‌پذیری و تربیت اخلاقی فراگیران نقش بسزایی دارد و با تمرکز بر محتوای کتاب‌های دینی می‌توان به افزایش تربیت اخلاقی، بینش‌ها و عقاید و ارزش‌های دینی فراگیران پی برد.

همچنین یافته‌ها نشان داد در میان کتاب هدیه‌های آسمانی دوره دوم و سوم بیشترین توجه به مؤلفه‌های تربیت اخلاقی در پایه سوم بوده است. روند میزان توجه و تأکید به تربیت اخلاقی از پایه دوم به سوم سیر صعودی داشته و به میزان ۶۲ درصد افزایش یافته است. به گونه‌ای که از مجموع محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه دوم ۱۰۰ واحد (۱۹ درصد از کل محتوا) و از مجموع محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه سوم ۴۲۸ واحد (۸۱ درصد از کل محتوا) مرتبط با تربیت اخلاقی هستند. همچنین بیشترین توجه به مفاهیم تربیت اخلاقی در کتاب پایه سوم صورت گرفته است. از نظر میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اخلاقی، پایه سوم نسبت به پایه دوم در رده بالاتری قرار دارد. یافته‌های این تحقیق، با یافته‌های پژوهش غلام پور و همکاران (۱۳۹۸) همسو نمی‌باشد چراکه آنها نشان دادند به این مؤلفه‌ها، به طور نامتعادل در کتاب‌های پایه‌های مذکور پرداخته شده است. آموزش همکاری و راهکارهای حفظ دوستی، دارای بیشترین فراوانی و آموزش به کارگیری معیارهای عقلانی و دینی در ارزیابی و توانایی تصمیم‌گیری، در موقعیت‌های اخلاقی دارای کمترین فراوانی می‌باشد. از محدودیت‌های پژوهش حاضر این است که تحقیق فقط به بررسی کتب هدیه‌های آسمانی و فقط پایه‌های دوم و سوم پرداخته شده است لذا پیشنهاد می‌گردد محققان در پژوهش‌های آتی به بررسی مفهوم مؤلفه‌های تربیت اخلاقی و راه‌های وصول به آن در محتوای کتاب‌های قرآن و پیام‌های آسمانی و در پایه‌های دیگر ابتدایی نیز بپردازند. به لحاظ کاربردی با توجه به نتیجه بدست آمده پیشنهاد می‌شود با بهره‌گیری از متخصصان برنامه‌ریزی درسی، فناوری آموزشی، متخصصان فلسفه تعلیم و تربیت، کارشناسان دینی و مذهبی آشنا با رویکردهای آموزشی، روانشناسان و متخصصان در امر یادگیری و رشد به منظور انتخاب، تنظیم و سازماندهی محتوای جدید کتاب‌های هدیه‌های آسمانی

در جهت تحقق مولفه‌های تربیت اخلاقی در دانش آموزان، از سوی نهادهای ذیربط اقدامات لازم صورت گیرد. همچنین مسابقات قرآنی برای آشنایی هر چه بیشتر با سیره اخلاقی ائمه معصومین، آشنایی با احادیث و روایات مرتبط با محتوای کتاب های هدیه های آسمانی دوره ابتدایی در جهت تحقق مولفه های تربیت اخلاقی در دانش آموزان مدرسه برگزار شود. علاوه بر این می‌توان به صورت غیرمستقیم اعمال واحکام اخلاقی به روش داستان سرایی وقصه پردازي مرتبط با سرفصل‌های دروس محتوای کتاب های هدیه های آسمانی پایه دوم و سوم ابتدایی در ارتباط با مولفه های اخلاق اقتصادی، اخلاق اجتماعی، اخلاق عمومی و اخلاق سیاسی را به دانش آموزان آموزش داد. با توجه به این موضوع که مولفه اخلاق اقتصادی در رتبه چهارم قرار داشت، پیشنهاد می‌شود کمیته‌ای علمی تر و تخصصی تر با هدف بازاندیشی، بازآفرینی و بازسازی و تألیف بهتر کتاب‌های پیام‌های آسمانی با هدف ارتقای اخلاق اقتصادی در دانش آموزان تشکیل شود و جهت ایجاد اخلاق اقتصادی در دانش آموزان، استفاده از کالاهای مختلف فرهنگی مرتبط با سرفصل های کتاب پیام های آسمانی نظیر اجرای تئاتر و فیلم های آموزشی هدفمند و ... برنامه هایی از این قبیل در مدرسه در نظر گرفته شود.

فهرست منابع

۱. منابع داخلی

۲. افکاری، فرشته (۱۳۹۳). نقد و بررسی رویکرد تربیت اخلاقی در دوره ابتدایی در کتاب های درسی بخوانیم. بنویسیم، قرآن، هدیه های آسمان، تعلیمات اجتماعی و طراحی الگوی برنامه درسی (رساله دکتری). دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی. دانشگاه علامه طباطبایی.
۳. امینی، ابراهیم (۱۳۹۷). تربیت. ناشر: بوستان کتاب قم.
۴. انوشه پور، ابوالفضل (۱۳۸۴). روش آموزش قرآن دوره ابتدایی، ویژه مراکز تربیت معلم. تهران: سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزش و پرورش.
۵. بحرانی، محمود و شاهرخ، سیدماشالله (۱۳۸۲). تحلیل محتوای کتب دوره ابتدایی از لحاظ مفاهیم دینی و اخلاقی. لرستان: وزارت آموزش و پرورش.
۶. بهشتی، محمد (۱۳۹۵). آرای دانشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت
۷. بهشتی، محمد (۱۳۸۱). تربیت، اخلاق و تربیت اخلاقی. مجله معارف، شماره ۱۰.
۸. پاتریک اسلاتری (۱۳۹۳). کتاب برنامه ریزی درسی در عصر پست مدرن ترجمه دکتر صمد ایزدی، دکتر مصطفی قادری و فاطمه حسینی. انتشارات آورای نور.
۹. پور ظهیر، تقی (۱۳۹۸). مقدمه ای بر برنامه ریزی آموزشی و درسی. تهران: نشر آگه.
۱۰. پیروانی نیا، پگاه و پونه (۱۳۸۸). تحلیل محتوای کتب درسی دوره پیش دانشگاهی از نظر میزان توجه به قرآن و مفاهیم قرآنی. فصلنامه مطالعات قرآن و حدیث. ۳(۱-۵): ۱۶۹-۱۸۹.
۱۱. جامعه شورانی، مریم (۱۳۹۲). مطالعه رابطه دینداری و احساس شادکامی. پایان نامه کارشناسی ارشد. گروه جامعه شناسی دانشگاه خوارزمی تهران.
۱۲. جمشیدیان، عبد الرسول و صادقان، مهدی (۱۳۸۵). تحلیل محتوای کتب دوره ابتدایی از نظر میزان توجه به متغیرهای فرهنگ ایثار و شهادت. فصلنامه ره آورد. ۸.
۱۳. حسنی، محمد و فاطمه وجدانی (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کیفی کتاب های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی از منظر تربیت اخلاقی. تربیت اسلامی. ۵۴: ۲۵-۲۹.
۱۴. حسنی، محمد (۱۳۹۴). تجارب تربیت اخلاقی کارگزاران نظام تربیت رسمی و عمومی در دوره ابتدایی. فصلنامه ی نوآوری های آموزش. ۵۶: ۳۷-۷.

۱۵. حسینی، محمد (۱۳۹۳). تربیت اخلاقی بر بنیاد نظریه ارزش‌شناسی علامه طباطبائی. ناشر: بهرپار
۱۶. حسین نیا، سمیه و شمشیری، بابک (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی فرایندهای یادگیری مشاهده‌ای بندورا در قرآن. فصلنامه رویش روانشناسی، ۸(۳ و ۳۶): ۱۷۴-۱۶۷.
۱۷. خدایار، نصراله (۱۳۹۲). بررسی میزان توجه به مولفه‌های تربیت اخلاقی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی. فارسی و هدیه‌های آسمانی پایه ششم دوره ابتدایی (پایان نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت.
۱۸. داوودی، محمد (۱۳۹۸). نقش معلم در تربیت دینی. تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۱۹. درامامی، نرگس (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کتاب‌های بخوانیم، تعلیمات اجتماعی (مدنی)، هدیه‌های آسمانی و قرآن پایه‌های سوم تا پنجم ابتدایی به منظور بررسی برخی مقوله‌های تربیت اخلاقی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
۲۰. رستمی، هاجر (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی از منظر مولفه‌های اخلاقی جهان شمول. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی درسی. دانشگاه آزاد اسلامی تهران.
۲۱. رنج دوست، شهرام (۱۳۹۸). تبارشناسی کتاب‌های هدیه‌های آسمانی از حیث انعکاس مفاهیم اصول دین. فصلنامه پژوهش در مسایل تعلیم و تربیت اسلامی. ۲۷(۴۲): ۱۰۵-۱۲۶.
۲۲. سالارزاده امیری، نادر (۱۳۹۸). تحلیل محتوای علوم اجتماعی و انسانی. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی
۲۳. سرمد، زهره (۱۳۹۸). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: آگاه.
۲۴. سلیمانپور، جواد (۱۳۸۹). برنامه ریزی درسی با تأکید بر تدوین محتوای درسی فعال و کاربرد تحلیل محتوا. تهران: انتشارات احس.
۲۵. شربتی، محمد (۱۴۰۱). بررسی مولفه‌های نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام در کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد واحد بندرگز.
۲۶. شریعتمداری، علی (۱۳۹۴). فلسفه تعلیم و تربیت. اصفهان. نشر بی‌تا.
۲۷. شکوهی، غلامحسین (۱۴۰۰). مبانی و اصول آموزش و پرورش. ناشر: به نشر وابسته به آستان قدس رضوی
۲۸. صادق زاده، علیرضا (۱۳۸۰). تربیت اسلامی ویژه و آسیب‌شناسی دینی: راهنمای برنامه درسی تعلیمات دینی دوره دبیرستان و پیش‌دانشگاهی. مرکز مطالعات تربیت اسلامی. تهران: نشر تربیت اسلامی.
۲۹. غلام پور، میثم؛ قاسمیان، عباس؛ رضایی، مجیب الرحمن و پورمند، امید (۱۳۹۸). تحلیل محتوای کتب هدیه‌های آسمانی دوره دوم ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های تربیت اخلاقی. نشریه معرفت اخلاقی. ۱۰(۱۱-۲۵): ۹۳-۸۳.
۳۰. فتاحی زاده، فتحیه و معتمدی لنگرودی، فرشته (۱۳۸۸). ظرفیت‌شناسی مطالعات میان‌رشته‌ای علوم قرآن و حدیث (مطالعه موردی تحلیل محتوا). فصلنامه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی. ۲۳(۴): ۶۰۳-۶۱۹.
۳۱. فرجی، حسین؛ شکوری، مجتبی و فریدونی، محمد حسین (۱۳۹۸). مهارت‌های آموزش و ترویج قرآن. تهران. نشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۳۲. فیاض، علی اصغر (۱۳۹۹). تاریخ فلسفه‌های تربیتی. نشر بی‌تا.
۳۳. قادری، مصطفی. (۱۳۹۹). بسترهای فهم برنامه درسی، تهران. انتشارات یادواره کتاب
۳۴. محمودی حکمت، یعقوب؛ عارفی، محبوبه و فتحی و اجارگاه، کوروش (۱۳۹۸). ارزیابی اثربخشی دوره آموزشی «تربیت منش هنرجویان فنی حرفه‌ای» دوره متوسطه بر اساس مدل کرک پاتریک. نشریه تدریس پژوهی. ۷(۲): ۱۴۰-۱۱۵.
۳۵. مرادی، مسعود؛ سید کلان، میرمحمد و عیاری، لیلیا (۱۳۹۳). طراحی الگوی برنامه درسی معنوی در راستای تربیت زمینه‌ساز؛ راهبردها و راهکارهای اجرایی. فصلنامه علمی ترویجی پژوهش‌های مهدوی. ۹(۲): ۱۳۸-۱۱۸.

۳۶. مزیدی، محمد و شفیع، محبوبه (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب های دین و زندگی دوره ی متوسطه بر مبنای مقوله های مفاهیم اساسی هفت گانه در کتاب راهنمای تدریس و مؤلفه های بیست و چهارگانه ی اهداف در قلمرو باورها و گرایش ها. پژوهش های برنامه درسی. ۶ (۱): ۶۷-۹۹.
۳۷. مظاہری، حسین (۱۳۹۶). تربیت فرزند از نظر اسلام. تهران: ناشر موسسه انتشارات امیرکبیر .
۳۸. مظفری، امید (۱۳۹۹). تحلیل محتوای کتاب هدیه های آسمانی شش پایه ابتدایی بر اساس میزان توجه به مؤلفه های اخلاقی. نشریه پژوهش و مطالعات علوم اسلامی. ۲۰: ۲۱-۳۳.
۳۹. ملکی، حسن (۱۳۹۵). برنامه ریزی درسی (راهنمای عمل)، انتشارات مدرسه.
۴۰. منوچهری نیا، سوزان (۱۳۹۲). تبیین زمینه های تربیت اخلاقی در دوره کودکی. پایان نامه کارشناسی ارشد. تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش. دانشگاه شهید باهنر کرمان.
۴۱. نایی، هوشنگ (۱۳۹۰). تحلیل محتوا مبنای روش شناسی. تهران نشر نی .
۴۲. نجفی، حسن و دهقان کلور، محمدصادق (۱۳۹۹). تحلیل کیفی کتاب های درسی هدیه های آسمان دوره ابتدایی بر مبنای مؤلفه های اخلاق الهی. ۱۷ (۱-۳۱): ۱۶۱-۱۴۳.
۴۳. نجفی، حسن؛ جعفری هرندی، رضا و رهنما، اکبر (۱۳۹۳). تحلیل محتوای بعد اخلاقی اهداف مصوب در کتاب های درسی ایران. نشریه معرفت اخلاقی. ۵ (۱۵).
۴۴. نقوی، لیلا (۱۳۹۵). تربیت اخلاقی جوان. نشر هاجر.
۴۵. نوریان، محمد (۱۳۸۸). راهنمای عملی تحلیل محتوای کتاب های درسی دوره ابتدایی. تهران: نشر عاشورا.
۴۶. وجدانی، فاطمه (۱۴۰۰). اخلاق حرفه ای در تربیت. ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۴۷. وکیل، مسعود (۱۳۸۱). نگاهی به برنامه جدید آموزش قرآن کریم در آموزش و پرورش ایران. رشد آموزش قرآن .
۴۸. یارمحمدیان، محمدحسین (۱۳۹۷). اصول برنامه ریزی درسی. تهران: انتشارات یادواره کتاب.
۴۹. یالجن، مقداد (۱۳۹۷). تربیت اخلاقی در اسلام. ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

منابع خارجی

1. *McDonald Daniel Merrill, A Text Mining Analysis of Religious Texts. JOURNAL OF BUSINESS INQUIRY. 13(1) 2014, pp. 27-87.*
2. *Fitri Puji Rahmawati, Sarwiji Suwandi, And ayani, Markhamah, Content Analysis of An Early Reading Textbook at Islamic Elementary School . Conference: International Conference of Science and Technology for the Internet of Things. DOI: 10.4108/eai. 19-10-2019.2281715.*
3. *Al-Banyan, Ahmed A, Arab and Muslim Image in Public Education Textbooks of the United States of States of Ametica Educational Research, Ministry of Education, Kingdom of Saudi Arabia, http://www. Islam online. Net/English/ art culture, 2012.*
4. *Altmetric The religious world in Chinese social studies textbooks Pages 223-214 | Published online: 2018.*
5. *Maali Mohammed Jassim Alabdulhadi Religious tolerance in secondary Islamic Education textbooks in Kuwait British Journal of Religious Education Volume 41, 2019 - Issue .*
6. *Khusniyah, N., & Khomsiyah. I, CULTURE AND RELIGION VALUE IN E-ENGLISH TEXTBOOK FOR JUNIOR HIGH SCHOOL: A CONTENT ANALYSIS. Schemata: Jurnal Pasca Sarjana IAIN Mataram, 8(1), 2019, pp. 17-24.*
7. *Izgar, G., A Study of Religious Education Course Books in Terms of Values Education: The Case of Turkey. Journal of Education and E-Learning Research, 6(1), 2020, pp. 10-16.*